

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Originalita filozofické koncepce

Egona Bondyho

Štěpánka Regentová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Originalita filozofické koncepce

Egona Bondyho

Štěpánka Regentová

Vedoucí práce:

PhDr. Stanislav Stark, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

Chtěla bych na tomto místě poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, jímž byl pan PhDr. Stanislav Stark, CSc., za podporu, trpělivost a velmi cenné připomínky a podněty ke zvolenému tématu.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	ŽIVOT ZBYŇKA FIŠERA	2
3	FILOZOFIE EGONA BONDYHO	5
3.1	Otázka smyslu lidské existence.....	5
3.2	Substanční systémy.....	9
3.2.1	Co je substance? Kde se vzala?.....	9
3.2.2	Kritika substančních systémů.....	10
3.3	Nesubstanční ontologie.....	13
3.3.1	Aktivita jednotlivin.....	14
3.3.2	Koncepce samovzniku.....	16
3.3.3	Proces.....	18
3.3.4	Eschatologie.....	22
3.3.5	Otázka boha, nesubstanční teismus.....	23
3.3.6	Lidstvo.....	25
3.3.6.1	Svět před člověkem.....	25
3.3.6.2	Úloha lidstva.....	25
4	ZÁVĚR	27
5	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	32
6	RESUMÉ	33
7	PŘÍLOHY	34
7.1	Foto Zbyněk Fišer.....	34
7.2	Trockismus.....	34
7.3	Buddhismus.....	35
7.4	Taoismus.....	35
7.5	Nágárdžunova prázdnota.....	36
7.6	Alfred North Whitehead - events.....	37

1 ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je prezentace originality koncepce Bondyho nesubstanční ontologie. Chtěla bych analyzovat, v čem je Bondyho koncepce originálním příspěvkem k řešení ontologických problémů.

Osobnost Egona Bondyho mě oslovila již dávno v jeho beletristických dílech, a to svým kontroverzním přístupem ke světu. Byl nepřehlédnutelnou složkou kulturního undergroundu 70. let. Egon Bondy, vlastním jménem Zbyněk Fišer, žil bohémským životem a jeho tvorba byla v počátcích především v básnické podobě. Přes svůj neortodoxní životní styl se stále zajímal nejen o politiku, ale i o náboženství a filozofii vůbec.

Ve své práci se nebudu zabývat jeho beletrií, ale ráda bych se pokusila o souhrn jeho filozofických myšlenek, co se týká problematiky lidské existence a oblastmi s tím spojenými. Jeho politický náhled na svět a obhajoba lidských práv se odráží i v celé jeho filozofii.

V první části bakalářské práce se zaměřím na rozbor filozofické koncepce Egona Bondyho a představím jeho nástin otázek týkajících se lidské existence a možnosti jejich zodpovězení. V další části blíže rozvinu kritiku substanční ontologie. Postupnou analýzou tradičních substančních systému poukáži na jisté inkongruence v jejich prezentování.

V kapitole 3.3 se pokusím zformulovat základní prvky nesubstanční ontologie a v následujících podkapitolách blíže rozvinu otázky související s touto metodou.

Kapitola eschatologie popisuje možnosti jejího pojetí dle Egona Bondyho, tedy pojetí aplikovatelné v nesubstanční ontologii. S tímto problémem úzce souvisí otázka možnosti existence boha, na kterou hledám odpovědi následující kapitole.

V další kapitole se zaměřuji na samotného člověka a úkol lidstva v existenci celého universa. Představím vizi Egona Bondyho do daleké

budoucnosti a odkryji jeho představy o možnostech budoucího vývoje lidstva.

Celý filozofický model nesubstanční ontologie je zaměřen na otázku smyslu bytí, ontologického smyslu lidské existence. Je velmi aktuálním tématem dneška a rozkrývá nové pohledy na potřebu svobody a s ní spojené zodpovědnosti za svůj život.

Jedním z důvodů výběru tohoto tématu byla pro mě výzva možnosti zpracování jakéhosi komplexního náhledu filozofické práce Egona Bondyho v oblasti nesubstanční ontologie. Jeho filozofické dílo je málo známé a ráda bych se pokusila Egona Bondyho představit ne jako undergroundového rebela, ale jako významnou osobnost filozofie 20. století.

2 ŽIVOT ZBYŇKA FIŠERA

Zbyněk Fišer (foto viz příloha1) se narodil 20. ledna 1930 v Praze jako syn prvorepublikového generála Československé armády. Na gymnáziu byl silně ovlivněn šířícím se surrealismem, který nevnímal jen jako umělecký směr. Pro mladého gymnazistu znamenal surrealismus osvobození, demokracii a celkovou změnu v myšlení.

Sledováním poválečné politické situace ve střední Evropě přehodnocuje svůj dosavadní buržoazní způsob života a odklání se od tzv. zlaté mládeže. Ještě na studiích se seznamuje s Ivo Vodseďálkem, s Karlem Žákem a se Zdeňkem Mlynářem. Přesvědčen o své básnické budoucnosti v roce 1947 přeruší studium na gymnáziu a jeho další cesta směřuje k české avantgardě.

Prostřednictvím Karla Taigera se blíže seznamuje s tvorbou Karla Marxe. Naprosto pohlcen marxistickým učením vstupuje v září 1947 do KSČ a odjíždí na *Stavbu mládeže* do Lidic. Po návratu oslavuje *Vítězný únor*, ale již během oslav poznává podvod této události a 25. února 1948 KSČ opouští. Jeho bretonský surrealismus se stále více dostával do kolizí

s kulturní politikou KSČ. Přesto stále věřil, že po vítězné revoluci v ČSR budou jiné poměry než v SSSR

Koncem 40. let se setkává s levicovým, antisovětsky orientovaným historikem a publicistou Závěšem Kalandrou, který se od té doby až do své popravky stává Fišerovým názorovým rádcem a přivádí ho k trockismu (viz příloha 2). Ve svých 18 letech čte Fišer Trockého *Zrazenou revoluci* a silně kritizuje formu marxismu, jak jej hlásá Sovětský svaz. Sám zůstává věrný marxismu i nadále: "Nikdo o mně neví, že jsem marxist levý,"¹ jak ironicky rád říkal.

Zklamán politickým vývojem v Československu upadá do bezmocnosti a ve snaze zachovat si alespoň nějakou nezávislost, volí život psance bez zaměstnání. Nastěhuje se ke své nové lásce, nonkonformní ženě Janě Krejcarové. Je otřesen vykonstruovanými procesy s antisemitistickým podtextem, které se objevily v Sovětském svazu i v Československu. Na jejich protest zakládá s přáteli českou samizdatovou edici *Půlnoc*, ve které vydává společně s Janou Krejcarovou v roce 1949 surrealistický sborník patnácti textů s názvem *Židovská jména*. Stejně jako ostatní přispěvatelé si volí židovský pseudonym. Jediný Zbyněk Fišer u svého nově zvoleného jména zůstává i nadále a tvoří pod jménem Egon Bondy. Stále věří ve světovou revoluci a snaží se o rozšíření surrealistického hnutí.

Dalším mezníkem života Egona Bondyho bylo jeho setkání s JUDr. Bohumilem Hrabalem. Sám Bondy začíná vidět nedostatky v marxistické filozofii a hledá nové odpovědi v indické a čínské filozofii. Přestože se sám cítí ateistou, nachází určité sympatie v myšlení Buddhy a La-c'.

Frustrován všudypřítomným etatismem píše tzv. trapnou poezii, pseudo-primitivní básně vyjadřující absurditu doby. Několik let se uzavírá před světem a žije na periférii. Objevují se u něho myšlenky na sebevraždu a první otázky důvodu existence. „Žil jsem tedy zjevně jako individuum práce se štítící, kriminální živel a sanktusák – po několik

¹ Ožralá Praha: báseň K večeru. In: [online]. [cit. 2012-04-23]. Dostupné z: <http://www.egonbondy.info/48-ukazky-z-dila/83>

dlouhých let. Byl jsem za tu dobu zase i párkrát v blázinci, ale nepomohlo to. Pro pivo jsem byl schopen všeho“² Stálý pracovní poměr neměl, živil se i žebrotou a drobnými krádežemi.

Zájem o filozofii ho přivádí zpět ke studiu a v roce 1957 maturuje a začíná studovat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. „Šel jsem rovnou za děkanem. Ten tam samozřejmě nebyl, ale byl tam jeho tajemník Salač. Byl to alkoholik. Jak jsme na sebe dýchli, tak jsme poznali bratry v triku. Salač mne okamžitě, jakožto dělnického kádra, vzal ke zkušební komisi, že naposled mají ještě přezkoušet mne. A tím to ovšem bylo hotovo – to jsem věděl. Byl jsem přijat a bylo mi nabízeno stipendium na řádné studium, ale já jsem prozíravě odmítl. Moc dobře jsem udělal.“³ Kniha *Otázky bytí a existence* (1967) je nezměněnou verzí diplomové práce z r. 1961.

Jeho nejdůležitější filozofickou prací je *Útěcha z ontologie* (1968), kde již dospívá k modelu nesubstanční ontologie, a ve které se odráží jeho ateismus a potřeba možnosti svobodné volby. V dalších dílech svou teorii nesubstanční ontologie dále rozvíjí. Poslední kniha *Příběh o příběhu*, vydána in memoriam, zachycuje poslední zpracování jeho koncepce. V každém jeho díle je vidět posun v myšlenkách a hlubší propracovávání tématu. V poslední knize je tento skok markantní. Zde svou tezi konfrontuje s exaktními vědami, především s kvantovou fyzikou.

Po celý svůj život se nepřestává věnovat politické scéně. V osobním životě zažívá tragédii, když umírá jeho velká láska Julie Nováková a opět pomýšlí na sebevraždu. Život pro něj ztrácí význam. Jen díky přátelům se vzchopí. Cestuje a přednáší po Evropě. Poslední léta života tráví na Slovensku jako protest na politickou situaci v Čechách.

9. dubna 2007 umírá ve věku 77 let na následky popálenin třetího stupně a selhání jater. Požár byl způsoben jeho vlastní ranní cigaretou, od které mu chytly vousy a pyžamo.

² BONDY, Egon. *Prvních deset let*, s. 61

³ Tamtéž s. 88

3 FILOZOFIE EGONA BONDYHO

3.1 Otázka smyslu lidské existence

Egon Bondy se zabýval lidskou existencí již od mládí. Jeho život, jak často říkal, byl pouze utrpením. Několikrát za svůj život uvažoval o sebevraždě. To ho přivedlo na myšlenku smyslu lidského bytí a ontologie vůbec. Žádné zvíře se nepokusí o sebevraždu. Pouze člověk vědom si své ontologické reality sahá k tomuto úkonu. Proč? A má na to právo? Pokud si uvědomuje ontologickou realitu sebe sama, musí si uvědomovat i odpovědnost za svůj život. Pokud sáhne k tomuto kroku, není jeho odpovědnost i někde dál, než jen ve své osobě?

Člověk, tedy jako jediná bytost na planetě, se ptá po významu své existence. V první řadě si uvědomuje význam osobní, význam projevující se v jeho způsobu života. Naplnění osobního a profesního života. Veškeré libosti života jsou však většinou vykoupeny životními ústupky. Proč ale je člověk ovlivněn etickým kodexem a často jedná ve prospěch jiných na úkor sebe? Kde se tato lidská vlastnost bere? A jestliže člověk žije jen pro svůj osobní prožitek, co ho nutí vytvářet hodnoty a odkud bere potřebu zanechat něco trvalého po sobě? Pokud by člověk žil jen pro sebe, tedy nebyl by nástrojem něčeho vyššího či součástí něčeho většího, proč by se choval mravně? Tato antropocentrická existence přece není tvůrčí a je bez hlubšího významu.

Otázka významu lidské existence je zajímavá především z pohledu existence celého lidstva. S dnešními vědeckými tezemi lze předpokládat, že lidská rasa jednou zahyne. Ať už svou vlastní neúctou k prostředí v němž žije, nebo půjde o vývoj kosmického rázu. I s tímto vědomím ale člověk stále tvoří a snaží se žít plnohodnotný život. Co člověka nutí žít s ohledem na druhé, případně i nenarozené?

Význam lidské existence musí být v něčem vyšším. Není jen funkční jednotkou celku. Lidská společnost si odedávna hledala *ono jiné*, co určuje nejen funkční existenci ale i hodnotu člověka. *Ono jiné* však

nemusí být něco vyššího, např. bůh, nebo nějaká determinace života. Egon Bondy nepřipouští žádnou vyšší instanci. Vše si je rovné.

„Ve svých vztazích a ve svých dějinách vystupuje člověk neustále nikoli jako pasivní produkt a bezmocná hříčka nějaké transcendentní substance, ne jako živočich pouze využívající podmínky podle svých schopností, ale přímo jako činitel přetvářející, činitel tvořící zcela nové a nepředpokládané formy skutečnosti – ať už v oblasti konkrétních předmětů či v oblasti hodnot – jako činitel v pravém slova smyslu ontotvorný, ontologicky tvůrčí.“⁴ Člověk je tvorem s osobní svobodou a zodpovědností. Vše se odehrává vzájemnou interakcí, vše je samoregulováno ve vývinu.

Stále se vyvíjí nové vědecké výzkumy a rozšiřuje oblast poznatelného. Můžeme předpokládat, že život nezanikne společně s naší civilizací, popřípadě života na Zemi vůbec. Ptáme-li se po významu existence samotného vesmíru, máme k řešení dvě možnosti funkčních modelů.

Buď zvolíme model koloběžného vesmíru: „Zákon zachování masy a energie tu řádí jako černá ruka a naplňuje posvátnou úctou všechny panteisty a jiné pokorně vznešené duchy.“⁵ V tomto vesmíru, je člověk jen epizodou. Lidstvo pro vývoj nemá žádný význam, nijak ho neovlivňuje. Je jen onou funkční jednotkou celku, pro sebe sama bezcenným článkem. „Děje se kolotoč vesmíru proto, aby se občas zablýskl tím báječným květem lidství, tj. fenoménu, v němž dosahuje relativního sebepoznání apod.? Snad nikdo se neodváží tvrdit, že v tom by byl význam tohoto kolotoče. V koloběžném modelu je výskyt lidstva zákonitou epizodou či jen zákonitým podružným jevem, není ani cílem, ani závěrem, ani význam kolotoče, jen bodem, v němž se křivka začíná obracet zpět, a to ještě možná jen z našeho hlediska.“⁶

⁴ BONDY, Egon. *Otázky bytí*, s. 38

⁵ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 1*, s. 26

⁶ Tamtéž s. 27

Druhý model, nazveme ho model vývojový, se jeví příznivěji. Tam, kde se vše vyvíjí, má člověk místo hodnotové jednotky, která je schopna tvorby a vývoje. I z dosavadního výzkumu úseku vesmíru tak jak se nám jeví, vyplývá vývojová tendence. „Vývojový model vesmíru věru blaží srdce. Vše nejen plyne, ale vše se vyvíjí, vše spěje stále dál, stále výš. Vznikají stále nové formy, jež se hierarchicky řadí, formy stále složitější, dokonalejší, mocnější. Vše nižší má význam pro vyšší. Vše vyšší se napájí vším nižším. Stále stoupá uspořádanost. Nic, co je nového přineseno, se neztrácí, je modifikováno, transformováno, využitkováno v novém, v podstatě vždy vyšším. Zde je místo lidstva čestné. Zde je však čestné každé místo vůbec.“⁷

Pokud přijmeme myšlenku, že se vesmír vyvíjí, otevírá se nám otázka úlohy člověka v tomto vývoji. I když člověk není na takovém vývojovém stupni, aby vědomě dokázal řídit chod vesmíru a ani pokud se mu to v příštím x-letí nepodaří, přesto jej svým bytím ovlivňuje. „Jestliže lidstvu se během jeho existence nepodaří převzít řízení vesmíru do svých rukou, přesto přispívá k realizaci tohoto stádia dvěma způsoby: jednak může tím i oním způsobem předat či zanechat své poznatky jiným lidstvům, jednak obohacuje – podobně jako rostliny půdu – sám materiální substrát vesmíru. Tento obohacený substrát se bude proto organizovat i na úrovni galaktické mlhoviny, do níž, řekněme, se naše krásná Mléčná dráha jednou rozpadne, jinak než před tím, nově z něho vzniklá galaxie bude na vyšším vývojovém stupni, vývoj z ní pak probíhající bude snad zase alespoň o stupínek blíže vzniku té kvality uvědomělého jednání, jež převezme vedení vývoje do svých rukou a ve svůj prospěch.“⁸

Člověk má tedy význam nejen pro sebe, nejen pro společnost, nejen biologický význam, ale i kosmologický. Člověk je jednotlivinou tvořící, ovlivňující celek i sebe sama. Stejně tak má tento význam ale i každá jiná živá bytost, molekula, elementární částice apod..

⁷ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 1*, s. 28

⁸ Tamtéž s. 39

Partikulární jednotliviny celého universa jsou ve vzájemné interakci a působí na celý vývoj. Na jakém principu tato Bondyho vývojová koncepce funguje se pokusím vysvětlit v jedné z dalších kapitol.

Ontologický význam lidé hledali často ve společenských ideologiích a ilusivně jej řešili náboženstvím. Chtěli nalézt něco obecného, dávajícího smysl existence. Logické jim bylo hledat smysl světa ve vztahu k něčemu vyššímu, tedy k Bohu. Následný vznik filozofie „[...] v základní snaze hledat podklad skutečnosti, podklad, jenž svou aprioritou, neměnností a nadřazeností vůči všem jednotlivinám, vůči všem skutečným věcem, by podal vysvětlení řádu všeho dění, řádu, jenž by ospravedlnil i existenci společnosti, rozdělené na třídy. Tato základní snaha filosofie nachází svůj výraz v kategorii substance.“⁹ Právě s kategorií neměnné transcendentní substance Egon Bondy nesouhlasí. V další kapitole se pokusím o podrobné osvětlení, proč nelze substanci reflektovat jako něco relevantního, především právě v kontextu smyslu lidské existence.

Pro člověka smysl existence není v pouhém bytí pro bytí. „Člověk je naprosto nucen, chce-li vydobýt smysl lidské existence, tj. chce-li se vůbec skutečně stát člověkem, obrátit svůj zřetel k něčemu, co je nadindividuální.“¹⁰

Potřeba etické sounáležitosti a seberealizace je v otázkách smyslu existence na prvním místě. Etika je pro ontologický smysl lidské existence základním kamenem. Vyřadíme-li etiku a společenskou potřebu sounáležitosti, zbude nám pouhá biologická potřeba přežití. Snaha o dialog vymezuje člověku výsadní právo na svobodu rozhodnutí, kompromisu, vládu i lásku. Na rozdíl od zvířecí říše, která je vedena zákonitostmi přírody.

Samotné poznání smyslu lidské existence kosmického, biologického i společenského má však pouze částečný význam. Toto poznání neosvětluje to poslední. Člověk by měl chápat smysl lidské existence ve smyslu ontologické reality. Pouze pokud má ontologická

⁹ BONDY, Egon. *Otázky bytí a existence*, s. 49

¹⁰ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 2*, s. 97

realita smysl sama o sobě pro sebe, má smysl i pro člověka. Pokud nemá smysl sama o sobě, pak nemá smysl žádný. Existence bez významu je horší než neexistence.

Smysl lidské existence se musí projevovat v ontologické realitě. Člověk si musí uvědomovat dopad svých činů. „Existencialistická teze o odsouzení ke svobodě se tu ukazuje bez své tragické masky. Pro atheistickou etiku se tu důraz přenáší na třetí člen v řadě: na zodpovědnost. Té existencialisté většinou věnovali menší pozornost, a když, tak opět spíše v tragické perspektivě (křesťanská filosofická antropologie tu měla nakonec vždy v pozadí řízení Boží).“¹¹ Ovlivnitelnost okolí a důsledek svého konání má člověk svobodně ve svých rukách. Společně se zodpovědností za ně. Přestože člověk ještě nedosáhl a možná nikdy nedosáhne ontovládnosti, nic mu nestojí v cestě jejímu objevení.

Egon Bondy se zamýšlí nejen nad smyslem lidské existence, ale především nad podmínky, za jakých má tato existence ontologický smysl. Snaha o zodpovězení této otázky ho provází všemi jeho díly.

3.2 Substanční systémy

3.2.1 Co je substance? Kde se vzala?

Sub-stantia, čili základ. Filozofický pojem, který má svůj původ v Platonově označení toho, co skutečně je. Aristoteles rozlišuje substanci na první a druhou, u které se predikuje esence první substance. Veškeré tradiční filozofické modely stavěly své teze na nějaké substanci, hledající nějaký axiom. Tak jako vznik samotné filozofie byl dán společenskou potřebou, tak i její vývoj, a tedy i změny ve významu substance se děly ve vztahu ke společnosti. Přestože význam pojmu prodělal jisté změny, stále byla existence substance předpokládanou premisou, ať už šlo o materiální či imateriální ontologickou koncepci.

¹¹ BONDY, Egon. *Příběh o příběhu*, s. 179

Ve všech tradičních substančních ontologických modelech figuruje bůh, nebo nějaká substancializovaná hmota, tedy vždy nějaká podstata všeho bytí. Substanční systémy jsou nastaveny vždy stejným principem: Jednotliviny ze sféry abalientní (ab alio - od jiného) jsou projevem substance, která stojí za nimi ve sféře aseitní (a se – od sebe sama). Ale samotným zavedením kategorie substance se nic neřeší. Pouze se nám ukazuje jakési zdvojení reality. Proč by substance měla vytvářet něco abalietního, nějakou fenomenální sféru? Pokud je nucena nějakou určeností, pak není tím posledním. Nesplňuje pak základní požadavek: *Substantia est ens, cui competit per se esse et non in alio inhaerere*. Tedy: Substance je jsoucno, kterému náleží být o sobě, a nikoli inherovat, být v jiném. Proč by ona dokonalá aseitní sféra měla potřebu emanovat sféru abalietní?

3.2.2 Kritika substančních systémů

Substance projevuje už v prvním nahlédnutí nesmyslnosti její existence. „Od nejstarších dob (tj. od časů, kdy se už pevně ustálila třídní společnost se stále víc se rozvíjející technologií) máme písemné doklady, že byli lidé, kteří uvažovali nejen o tom, že lidský život je nesmyslný, ale že celé jsoucno (se všemi svými bohy) je nesmyslné, a více či méně důrazně naznačovali, že by bylo dobré, kdyby bylo možno jsoucno jako takové zrušit vůbec, neboť jinak není z jeho všenesmyslu úniku. Jeden za všechny: skrytý Jan Křtitel moderní doby markýz de Sade [...] několikrát vyslovil nejhlubší přání, aby mohl celé jsoucno absolutně zničit, anihilovat. [...] Markýz si ale [...] rval vlasy, že ani kdybychom jsoucno rozdrtili na prach [...], nic to nepomůže, protože holt věčná je sama Hmota [...]. V substančním modelu se opravdu nedá nic počít.“¹² Pokusme se postupně analyzovat některé substanční modely podrobněji:

V mechanicko-materialistickém modelu je substance hmotou. „Hmota jako substance je nutně neinteligibilní a neteologická. Jinak by to nebyla hmota, ale duch.“¹³ Může se různě rozkládat, skládat, kombinovat;

¹² BONDY, Egon. *Příběh o příběhu*, s. 307

¹³ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 1*, s. 73

ale je stále inertní. V aseitní ani v abalietní sféře žádný vývoj není. Dění v abalietní sféře se děje buď deterministicky, indeterministický či kauzálně, dialekticky.

Nebo můžeme předpokládat vývoj hmoty o sobě nezávisle na abalietních procesech, nebo dokonce může být jimi vývoj určován. Tak či tak nemá pro lidskou existenci žádný význam. V každém z uvedených příkladů existuje jen pro svou existenci. Jednotliviny nemají žádnou vlastní invenci. Jsou pouze určovány ab alio. Ať už jakkoliv. Např. Hegel předkládá model, kde jednotliviny procesují substanci. Ale pro samotné jednotliviny nemají tyto procesy význam. Jednotliviny tu nejsou pro sebe, ale pro substanci. Když už si připustíme jakýsi vývoj substance, nabízí se otázka: Proč? Proč se má nějaká dokonalá substance vyvíjet. A kam? Již je přece dokonalá. Můžeme připustit pouze jakýsi vývoj v kruhu, ať už deterministický či teologický. V celku jde ale o opakující se proces, tedy jsoucno je opět bez vývinu.

Substanční modely ontologie jsou tradičně stavěny v duchu mechanického materialismu s nevyvíjející se substancí. Koncepce neinteligibilní, ale vyvíjející se substance předkládá Engels. Dle něho se v procesech jednotlivin přímo uskutečňuje vlastní samovývoj hmoty, tedy není nijak determinován předem. Vývojem jednotlivin se mění i hmota. Vývoj je dialektický, není teleologický ani chaotický. Jednotliviny jsou ale jen formou, nemají ontologický význam. „[...] významný (resp. skutečný) je jen pohyb hmoty v nich a jimi, jejich prostřednictvím.“¹⁴

Opětovně zde nastává otázka: Proč? Tento vývoj existuje jen pro vývoj. Jednotlivinám nic nepřináší. Taková realita je jen utrpením, které nijak neobohacuje. Vše je jen prázdná danost. Není zde prostor pro lidskou sebereflexi, svobodnou vůli, etiku, cit, zkrátka smysl lidské existence.

Obraťme se tedy k modelu inteligibilního jsoucna. Bůh nám dává smysl lidské existence. Bůh je ontologický subjekt vědomý sebe sama,

¹⁴ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 1*, s. 93

tedy inteligibilní. Jde o teistický substanční model, založený na solipsismu. V této koncepci můžeme předpokládat abalietní sféru jako aktivní tvorbu boha, nebo jeho pasivní, nevědomou produkci. V obou případech jde opět jen o fenomény ontologické reality a pocity či svobodná vůle lidí jsou jen výtvořky boha. Nejsou tvořeny pro člověka, ale pro boha. I pokud má bůh existenci jako prostředek k něčemu dalšímu, nejen pro existenci samu, stále hraje člověk roli fenomenálních jednotlivin bez významu o sobě. Ale k čemu vyššímu pak bůh spěje? Je-li nejvyšší a nic mimo něj není? Opětovně nacházíme jen existenci pro existenci. Tedy existenci boha, který vytvořil abalietní sféru snad jen pro svou zábavu ve své nekonečné existenci.

Marxistický materialismus vytváří jakési předpoklady pro nesubstanční model. Vznikem třídních společností vznikali ideologie, filozofie, hledající substanci (jak již bylo řečeno výše). Jde tedy o historicky podmíněný vztah. „Křesťané přeinterpretovávají, pseudoracionalizují všechny jevy tohoto světa do řádu etického. Vše: stávající estetické momenty, ba i fyzikální vztahy. Sám kauzální nexus bez problémů přeinterpretují eticky, existenci hmoty zrovna tak. Jelikož se od XIV. století začalo jevit být neudržitelné pro rodící se vědu, bylo toho využito jako důvodu ke zneplatnění teologie i Boha, díky němuž vlastně též padla i možnost pseudoracionalizace, tj. převedení všeho na etický parametr. Nevšimli jsme si, že děláme tutéž chybu, když převádíme vše na parametry fyzikální.“¹⁵

Docílením přechodu k beztřídní společnosti by se změnily i lidské potřeby a vnímání reality. „Ve skutečnosti společnosti beztřídní se však ukazuje neadekvátnost substančního typu řešení pro společenskou realitu a ukazuje se ovšem dále, že není nejmenšího podkladu pro to, hypostazovat substanční model jako platný pro mimolidskou skutečnost vůbec, a tak ontologické koncepce staré filosofie se ukazují jako fikce.“¹⁶ Hypostazování kategorie ontologické substance mělo v třídní společnosti ideologickou a antropologickou úlohu. V beztřídní společnosti se

¹⁵ BONDY, Egon. *Příběh o příběhu*, s. 99

¹⁶ BONDY, Egon. *Otázky bytí a existence*, s. 52

filozofické poznání více zaměří na lidskou potřebu. Zatímco substanční model hledá postatu všeho, marxistický materialismus hledá odpověď na otázku: Co je prvotní vůči čemu.

Veškeré substanční modely projevují jisté inkongruence. Proto se Egon Bondy snaží vytvořit vlastní originální koncepci nesubstanční ontologie, kterou bych se chtěla pokusit představit v následující kapitole.

3.3 Nesubstanční ontologie

Základním nedostatkem všech substančních modelů vidí Egon Bondy v jejich inertnosti. Abalietní sféra, tedy sféra jednotlivin, nevykazuje žádný důvod své existence. Jejich existence není směřována ve vývinu. Originální řešení problému předkládá odstraněním substance ve své koncepci nesubstanční ontologii. „[...] k nesubstanční ontologii jsme došli z donucení, nikoli pro svou legraci, a došli jsme k ní trnitou cestou, když jsme museli překročit mnoho, co nám bylo drahé jako bezproblémová pohádka. Došli jsme k ní proto, protože substanční ontologie prostě nevyhovovala ani nárokům vědy, ani nárokům lidským.“¹⁷ Inspirací pro tento model ontologie mu je již zmíněný marxismus. Největším podmětem mu byla východní filozofie, které se věnoval celý svůj život, a to především buddhismus a taoismus (viz přílohy 3, 4). „V nesubstančním modelu nám nekryje záda ani věčná, neměnná hmota, ani stejně věčný Bůh, který všechno zařizuje.“¹⁸

Cílem jeho teorie je snaha o ontologický model, kde veškeré jsoucno je plnohodnotně reálné. Neexistuje žádná ontologická hierarchie. Různé úrovně nám vykazují různé zákonitosti, ale všechny úrovně jsou ve vzájemné koherenci a navzájem se ovlivňují a především vyvíjí. Sami jednotliviny jsou ontotvorné. „Nesubstanční model znamená především toto: není privilegovaného jsoucna. Ontologická reálnost přináší všem jednotlivinám v plné a stejné míře, tedy všechny jednotliviny jsou ontologicky plnohodnotně reálné, a není nic ontologicky reálného kromě

¹⁷ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 4*, s. 115

¹⁸ BONDY, Egon. *Příběh o příběhu*, s. 174

jednotlivin.“¹⁹ Jednoduché a prosté. Ovšem problematika celé koncepce je velmi široká. V následujících kapitolách se pokusím nastínit jednotlivé kategorie nesubstanční ontologie, jak je podává Egon Bondy.

3.3.1 Aktivita jednotlivin

„Předmětem našeho zkoumání je tak říkajíc *ontologické pozadí* naší skutečnosti, tj. jak je vlastně skutečnost uspořádána.“²⁰ Jsouco tedy musí být noninertní, je v procesu. Bylo-li by inertní, bylo by pořád bylo něčím, nebylo by ničím. Proměna je ta nejzazší kategorie a jediná skutečnost.

Odstraněním oné problematické inertnosti universa, se nám otvírá otázka principu proměny, tedy vývoje. Pokud není žádná aseitní sféra, jsou jednotliviny to jediné, co existuje. Mají tedy ontotvorný charakter. „Tato ontotvornost spočívá právě v tom, že působení každé jednotliviny je ontologicky reálné a má za následek objektivně reálnou změnu v rámci skutečnosti, změnu, která, byť byla i sebenepatrnější, objektivně ovlivňuje a spoluurčuje konkrétní pohyb celé skutečnosti. Svou aktivitou vytvářejí totiž konkrétní jednotliviny objektivně nové stavy skutečnosti, vytvářejí nové vztahy a většinou přímo nový obraz objektivní reality a nové konkrétní jednotliviny další.“²¹ Tato aktivita jednotlivin se děje svobodně. Není žádné teleologické určení, není dán směr ani cíl cesty.

„Všechny úrovně jednotlivin nabývají v průběhu dějin trvalých kvalitativních změn (dialektickým přechodem kvantity v kvalitu) takže je zcela vyloučeno, aby se vesmír, jako nejvyšší jednotlivina, periodicky reprodukoval v kvalitativně stejném: i pokud by byl jeho vývoj vázán jen a pouze na charakter nejnižší úrovně jednotlivin, měnil by se kvalitativně v průběhu své existence, tj. vyvíjel by se.“²² Determinismus je vyloučen vzájemným působením jednotlivin, dialektikou vzájemného ovlivňování. I samotná aktivita jednotlivin je ve vývinu.

¹⁹ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 1*, s. 184

²⁰ BONDY, Egon. *Příběh o příběhu*, s. 172

²¹ BONDY, Egon. *Otázky bytí a existence*, s. 167

²² BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 1*, s. 185

Veškeré jednotliviny jsou si ontologicky rovny. Jediná hierarchie je v úrovních universa. Na každé úrovni jsou jednotliviny schopny vytvářet různě složité jednotliviny. Na nejnižších úrovních universa nelze mluvit o uvědomělé činnosti, ale jde pouze o dialektickou zákonitost. Ovšem i ona zákonitost je v neustálém vývinu. „[...] není nic trvalé, než změna.“²³

Vývoj do stavu uvědomělého jednání můžeme zatím přisuzovat snad jen člověku. Ani on ale není na úrovni vědomého cíle svého jednání, tedy naprostou vládou nad universem. „Uvědomělé jednání, je potencionálně říší svobody už na té nízké úrovni, na níž je zatím u lidstva, a skuteční realiter tuto říší svobody, jestliže o ni bude usilovat. Uvědomělé jednání může se neustále samo v sobě potencovat, může a bude se i samo kvalitativně měnit a vyvíjet, jeho růst nebude jen kvantitativním zveličováním jeho dnešní formy, byť si jeho kvalitativně vyšší stupně stěží dovedeme představit, ale opice si stěží dovedla představit člověka.“²⁴ Připomeňme, že v nesubstanční ontologii neexistuje žádné ontologické hierarchické uspořádání, tedy i veškeré zákonitosti nejsou nadřazeny jedna druhé. Existence vědomého řízení universa, ontovládnost, je tedy možná. I když pro nás těžko představitelná. „Hmota, která poznává samu sebe, vede k hmotě, která bude uvědoměle vládnout sebou samou. Bude stále více omezován prvek živelnosti v pohybu ontologické skutečnosti a nahrazován prvkem uvědomělosti.“²⁵

Jednotliviny mají, jak jsme již uvedli, ontotvorný charakter. Kde ale, a hlavně z čeho, vnikají? V substančních modelech jde o emanaci ab alio. V nesubstančním modelu existují jen jednotliviny. Nově vnikající realita nevznikne z ničeho. Jsou tvořeny substrátem nižších jednotlivin, prostřednictvím složitých dialektických vztahů. Tyto nejjednodušší formy jednotlivin nejsou však hmotou o sobě, nebo substancí. Sami mají vlastnost vývoje. Nejde jen o změny formy. Vznikající nové ontologicky reálné jednotliviny jsou produktem jiných ontologických realit. A nejde zde

²³ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 1*, s. 192

²⁴ Tamtéž s. 194

²⁵ Tamtéž s. 242

jen o jednosměrné ovlivnění, ale v nesubstanční ontologii probíhá neustálý proces vzájemného ovlivňování a podmiňování.

Tento proces vzniku ontologicky reálných jednotlivin se děje zcela volně. Jak jsme již řekli, není žádný deterministický či teleologický princip. Můžeme hovořit o pouhém nasměrování – teleonomii. „Teleonomní princip pohybu znamená, že v každé fázi pohybu se otázka dalšího směru pohybu řeší nově, a to na základě a) daného stavu dotyčného systému [...] a b) intencí k určitému cíli pohybu.“²⁶

Podrobněji se vývojovým procesem zabývá Egon Bondy ve své knize *Příběh o příběhu* a já se ho budu snažit vysvětlit v samostatné kapitole.

Vysvětlením zrodu nových jednotlivin, aktivní a svobodnou tvorbou jiných jednotlivin, se otevírá otázka vzniku první ontologicky reálné jednotliviny. V další kapitole se tedy budeme podrobněji věnovat této problematice.

3.3.2 Koncepce samovzniku

Pokud se nám podařilo vysvětlit otázku vznikajících nových jednotlivin jako produkt jiných jednotlivin, jistě bude zapotřebí osvětlit samý počátek všeho bytí.

Problematika vzniku je v substančních modelech vysvětlována jednoduše věčným trváním. „Základním axiomatem substančního modelu totiž je, že ontologicky reálné nemůže vzniknout, co vzniká, je ipso facto fenomenální, a stejně tak to platí o zániku. Ontologická realita tam ani nevzniká, ani nezaniká, což je od ní hezké, ale platí se za to nejstrašnějším: fenomenalizací konkrétních jednotlivin, jejich abalietizací.“²⁷ Nic nezaniká, tedy ani nic nevzniká. S tímto vysvětlením se v nesubstanční koncepci nemůžeme ztotožnit. Připustíme-li jakési věčné existování, muselo by být samotnou vlastností ontologické reality.

²⁶ BONDY, Egon. *Filosofické otázky sv. 3*, s. 103

²⁷ BONDY, Egon. *Filosofické otázky sv. 1*, s. 196

Pak by celé universum byla sama jediná ontologická jednotlivina. Nebylo by nic, co by ji obklopovalo. Nebyla by žádná skutečnost. Život by byl jen ireální iluzí, z které plyne jen utrpení. Tato varianta nám nic neosvětluje a můžeme ji vyloučit.

Nesubstanční model dává jediný předpoklad vzniku první jednotliviny, či plurality prvních jednotlivin, a to samovznik. Podmínky pro samovznik nelze určit nějakým výpočtem, či rozbořem. Možná by se dala určit jen jakási matematická pravděpodobnost. Nelze však nastavit parametry samovzniku. Samovznik se děje bez souvislosti s ničím jiným.

„Paradoxy bytí musí ateismus taky vzít na sebe, ne je chtít popírat, ale má zdánlivě trnitější cestu k jejich řešení, neboť je nemůže svést na věčnou posibilitu, ale má je odvodit vědeckým způsobem a vědeckou analýzou z nenutného nahodilého samovzniku, jehož nějakou maticí není nic. Žádnou maticí, žádné plodné lůno nemá. Nic takového v ontologii neexistuje. Základní, resp. přirozená, situace je bez jakýchkoli ontologických určení a samovznik je sice předpokladatelný matematicky, ale vždy a znovu ontologický zázrak, jenž nemá žádného tvůrce ani v podobě matrice věčné posibility. Nemá žádný další zdroj. Jde jen a jen o samovznik.“²⁸

Děje se na základě sebe sama. Neexistují předpoklady samovzniku, neboť bychom se opět museli vrátit k substančnímu modelu a jeho nadřazenou určeností. Připustíme-li při samovzniku nějakého tvůrce, je to možné pouze za předpokladu, že onen tvůrce bude roven vzniklé ontologické realitě. Nebude nadřazen nově vzniklému, ani nemůže být podřazen něčemu vyššímu, určujícímu jeho činnost. V nesubstančním modelu nelze připustit žádného privilegovaného tvůrce, či hmotu. Vše si je rovno.

Skutečnost tedy nevznikla ani stvořitelem, ani odvozením od něčeho jiného, ani z ničeho. „[...] vznikla a se a per se, vlastní silou, a abych tak řekl, vlastními prostředky, a to ne v něčem jiném vůči ní

²⁸ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 2*, s. 139

dřívějším nebo větším, ale v sobě samé.“²⁹ Vznikla sama. Samovzniku nic nepředchází. Nemůže být žádné nebytí před bytím. Egon Bondy pro tento stav před samovznikem volí termín Prázdnota (zde se inspiroval učením Nágárdžuna, viz příloha 5). Prázdnota není ničím jsoucím, nemá žádné ontologické určení a umožňuje samovzknout realitě. „Tuto prázdnotu musíme chápat ve dvou aspektech, které jsou ovšem zástupné, vyjadřují oba jedno a totéž: je to prázdnota od substance — prázdnota ontologická — a prázdnota od hodnoty — prázdnota axiologická.“³⁰

Samotný samovznik pak nesmíme brát jako nutnost. V nesubstanční ontologii není nic nutností, pouze možností. Nejde o teleologický princip, ale koncepce založená na svobodě. Jde o samovolný proces bez příčiny. Samovznik nebyl nutností a existuje možnost opakovaného samovznikání. Nepůjde však o kruhový cyklus: vznik – zánik - vznik. Každá nově vzniklá ontologická skutečnost je otevřenou variací možností vývinu.

„Samovznik se manifestuje jako struktura, protože jinak se ani manifestovat nemůže: samovznik není nic mystického, ale je okamžitou realitou a je v ní plně ikarnován, což opět znamená, že tato realita musí být strukturovaná, neboť jinde než ve struktuře se manifestovat ani vázat energie samovzniku nemůže.“³¹ Samovzniklá realita se vyvíjí sama. Je to živý organismus otevřené tvorby a věčné possibility.

3.3.3 Proces

Ve své poslední knize *Příběh o příběhu* podrobněji rozvíjí samotný princip dění v nesubstanční ontologické skutečnosti. V jeho díle je vidět posun v rozpracování teorie s přihlédnutím k vývoji exaktních věd. V této kapitole se pokusím shrnout jeho nové závěry.

²⁹ BONDY, Egon. Filosofické eseje sv. 1, s. 211

³⁰ [online]. [cit. 2012-04-23]. Dostupné z: <http://www.egonbondy.info/48-/63-/D%C4%9Bjiny%20filosofie>

³¹ BONDY, Egon. Filosofické otázky sv. 3, s. 97

Jak již bylo zmíněno, celý proces je neredukcionistický. Neexistuje žádná ontologická hierarchie. Není žádné deterministické, teleologické či kauzální síly. „Tedy universum obsahuje vše, co vůbec je, v důsledku toho je můžeme charakterizovat jako množinu prvků, přičemž universum samé jako celek je prvkem této množiny a tato množina prvků má naprosto přirozenou vlastnost, totiž že je neustále a za všech okolností plně sebeidentická, dokonale koherentní a naprosto homogenní.“³² Jak tedy funguje celý systém?

Proces se odehrává v následnosti. Vše ovlivňuje vše a následnosti se mohou vyvinout do nekonečného množství variant. „Tedy s tím, že všechno neustále je ve změně a v pohybu, vše je ve fluxu, ve vzájemném ovlivnění, je situace na první pohled zdánlivě nepřehledná; když se však do ní podíváme hlouběji, ukáže se nám jako neobyčejně funkčně ujednocená, funkčně zesouladěná, funkčně zajištěná a funkčně také tak říkajíc pracující.“³³ Představme si universum jako homogenní celek, kde existuje nekonečné množství nehomogenit, které jsou však diferencovány v celku. Každá jednotlivina si nese množství informací, kterými ovlivňují ostatní jednotliviny, a tím vzniká vývoj.

Pro vysvětlení teorie volí EB terminologii Alfreda Northa Whiteheada event (viz příloha 6). Event je metafyzický pojem faktu a aktu. Je to činná část jednotliviny a celého universu. Na jakém principu ale pracuje event? Jak dochází k přenosu informací mezi events a především jak se tyto informace vyhodnocují? „Proměna závisí na následnosti/návaznosti a návaznost umožňuje přenos informace, neboť tu je nejen přenos, ale evidentně i příjemce – a zde jsme u této zdánlivě fantastické úvahy, totiž že příjemce není předem bezpečně dán, třeba v momentu vyslání informace její příjemce ještě vůbec neexistuje, a informace si ho hledá a vytváří.“³⁴ Infomace jsou teleomní, probíhají v cyklu: vysílatel – přenos – příjemce. Dostávají se do vzájemné interakce s ostatními informacemi. Dochází ke transformaci a nasměrování

³² BONDY, Egon. *Příběh o příběhu*, s. 47

³³ Tamtéž s. 112

³⁴ Tamtéž s. 204

informací a v závislosti s tím se změní na samostatný event. Nekonečná flexibilita nekonečné plurality events pak působí v celém homogenním universu. Stále zde máme otázku, na jakém principu dochází k vyhodnocení informací? Na to bohužel s dnešní dialektikou a znalostmi exaktních věd nenalezneme úplnou odpověď. Není ale proto důvod celou teorii označit za chybnou.

Uvedená následnost pro nás ukazuje předpoklad nějakého posunu v čase. Tato návaznost je však jedním z tautologických procesů morfismů. „[...] následnost/návaznost (stejně jako noninerce, fakt/akt atd.) je s to umožňovat, aby vznikly podle potřeby situace, resp. funkční momenty, které jsou potřebné pro to či ono kontinuum. A že tedy ne vždy a jaksi nutně se objevuje i časovost a prostorovost [...].“³⁵ Morfismy jsou důležitým vývojovým prostředkem celého principu, „[...] mezi nimi chromorfnost je právě z našeho dnešního, nikoli včerejšího, nikoli zítřejšího, ale dnešního a jen lidského hlediska jaksi na prvním místě. (Lidé ale ještě před pár staletími, tím spíše pak před desítkami tisíc let onu prioritu vnímali jinak, až pro nás je otázka času na prvním místě, proto tedy chromorfnost proměny vystupuje do popředí.)“³⁶

Funkční systém events lze přirovnat k hudbě. Není to mechanický, rigidní proces, ale živý organismus. Každý event je průsečíkem všech ostatních events. Pokud abstraktně vyjmeme jeden event k analýze, zjistíme, že nemá žádnou stabilitu. Jeho emitace je v onom procesu a tím sice působí i časově, ale celé universum ontologicky existuje jen teď. Pak tedy ani events nejsou vázány s časem, neexistuje žádný vnější čas. Onu zmiňovanou následnost je nutno brát jako fakticitu. Není žádné před ani po. Existuje jen *now only* – právě teď.

Toto *now only* v sobě nese i jakousi karmickou informaci. „[...] events (tj. fakty/akty), jsou neustále prázdné ode všech určení, právě to je jejich ontologická dimenze [...].“³⁷ Není determinováno odzadu, ani předem připraveno. Je pokusem, který nese riziko omylu. Tento omyl má

³⁵ BONDY, Egon. *Příběh o příběhu*, s. 213

³⁶ Tamtéž s. 113

³⁷ Tamtéž s. 183

ale pojistnou zpětnou vazbu v možnosti opravy. Stále platí spojitost: Pokus – omyl – oprava / svoboda – riziko – zodpovědnost.

Jsoucno je noninertní, je v procesu. Bylo-li by inertní, bylo by pořád bylo něčím, nebylo by ničím. Proměna je ta nejzazší kategorie a jediná skutečnost. Inertní jsoucno by nemělo identitu, bylo by koherentní. Ale nelze mluvit o koherenci a homogenosti, tam kde nejsou prvky. „Koneckonců vždyť fyzikové a matematici dnes raději než o oblasti mikročástic hovoří o tzv. pravděpodobnostním poli a Šipov v polovině 90. let dokonce formuloval matematickou teorii absolutního vakua a hovořil o tzv. vírovém informačním poli, které je ještě za nebo pod oním pravděpodobnostním polem mikrosvěta elementárních částic. Ontologicky ovšem i v tomto hypotetickém poli jsou informace právě events.“³⁸

Universum tedy není nějaké stabilní arché, ale je to jakýsi proud. Nebo lépe řešeno víření neustálých proměn, které se nedějí na základě dialektických protikladů, ani kauzality. Je složené z prvků, které nepodléhají fyzikálním parametrům. Tyto prvky noninertní ontologické množiny jsou ve zcela nezávislých vztazích a vytvářejí homogenní strukturu.

Celý holistický systém je ve vývoji a events se flexibilně modifikují. Již zmíněné morfismy jsou funkční prostředky, které se při následnosti transformují a přenášejí z jednoho *now only* do druhého *now only*. Nejedná se o žádnou jednu jedinou zákonitost. „Jednotu ontologie, souhrn jejich vztahů vidím takto: je-li dosaženo podmínek, jež vytvářejí nové prostředí, vzniká situace – která [...] je vždy *case of emergency* a v ní vznikají analogické podmínky [...] jsou nacházena analogická řešení: to jsou funkční vztahy, jež nám momentálně připadají jako morfismy nějaké apriorní normy.“³⁹ Konečné vyhodnocení ale není zákonně dané, ale záleží na recipientovi, prostředí a mnoha jiných faktorech. Jak již bylo řečeno, k určitému kauzálnímu nexu dochází. Stejně tak lze aplikovat

³⁸ BONDY, Egon. *Příběh o příběhu*, s. 69

³⁹ Tamtéž s. 197

teleologický, evoluční či dialektický proces. Vcelku ale jde vždy o individuální vyhodnocení situace a nastolení řešení: pokus – omyl – oprava. Nelze než opakovat: Vše je stále ve vývinu. Zároveň platí, že samoregulativnost skutečnosti není chaotická. Nic není nadřazeno ničemu, vše je tautologicky rovnocenné.

3.3.4 Eschatologie

V předloženém ontologickém modelu se nám otvírají další a další otázky. Jednou z nich je problematika existence eschatologie.

V substančních modelech je eschatologie použita k odložení zla, kterého svět stvořený Bohem není hoden. K čemu je ale takové zlo, s kterým se nemůže člověk svobodně utkat? Popřípadě je v materialistických koncepcích eschatologie raději zcela popřena. Nutno předeslat, že eschatologie Egon Bondyho se netýká pojetí žádných náboženství. Zabývat se budeme jen a pouze eschatologií ontologickou, ontologicky reálnou.

„[...] jedině tehdy, jestliže je reálná eschatologie imanentně zakotvena v samé struktuře ontologické reality, je možné odmítnout Buddhovo naučení, že je lepší nebýt než být.“⁴⁰ Což je problém, s kterým se Egon Bondy potýká po většinu svého života.

V kapitole samovzniku jsme vysvětlili, že v nesubstanční ontologii není nic nutné, protože z nutného již nic nevzniká. I samotný samovznik byl možností, ne nutností. S možností přichází i svobodná vůle rozhodování, přinášející riziko a zodpovědnost. V této svobodné nenutné skutečnosti musí mít zlo svůj reálný ontologický význam. Pouze za těchto předpokladů má eschatologie význam a smysl pro člověka.

Eschatologie je tedy jakýsi stav, pro který má smysl existence nejen člověka. Možnost dosažení této nové formy bytí vidí Egon Bondy právě v onom boji se zlem a jeho překonání. Jde o kvalitativně jiný rozměr bytí, ale dojít mu můžeme jen vlastní aktivitou.

⁴⁰ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 3*, s. 79

„Eschatologický čas není ovšem čas postmortální.“⁴¹ Otázku postmortality, duše a karmy vysvětluje Egon Bondy tzv. *cluster of information*, tedy shlukem informací. Nelze zde hovořit o nesmrtelné duši, ani mezistavu vědomí. Jde o event jako každý jiný. V substanční ontologii vše dělíme na materiální a imateriální. V nesubstanční ontologii, jak ji předkládá Egon Bondy, máme events. A event není ani materiální ani imateriální. Není transcendentní, neexistuje žádné na nebe vzetí po smrti bytosti. Ukončení čehokoli probíhá rozplývavě. Events se tedy šíří dál. A to před i za, neboť neexistuje časovost events. Vždy v každém teď máme všechny komponenty universa proměněny. Příkladem nám mohou být tzv. přírodní národy, které využívali u objektů jejich *mana*, tj. magickou sílu, jíž se manifestuje silný *cluster of information* zesnulého. Přestože toto tvrzení je jen teorií a vyznívá velmi neseriózně, a také nebylo nikdy ani filosofií ani exaktními vědami zkoumáno, jisté náznaky v tradicích reinkarnace jsou.

Existuje tedy nějaký bůh? Může ateista, jakým byl Egon Bondy, připustit jeho existenci? Ať už v jakékoliv formě?

3.3.5 Otázka boha, nesubstanční teismus

Egon Bondy přiznává, že byl ovlivněn křesťanskou religionistickou tradicí, ale silně kritizoval její společensko-kulturní důsledky. Především předkládaný strach z trestu, snižování sebehodnot člověka atd. Odmítá přijetí boha jako vyšší instanci a v písemném projevu používá malé počáteční písmeno – bůh (k čemuž se kloním v celé práci i já pro zachování kompaktnosti). V náboženském myšlení Egon Bondy sympatizoval s buddhismem a čínskou tradicí, ale sám se pokládal za ateistu.

Otázka existence boha je pro Egona Bondyho čistě technickou záležitostí, kterou nechce vyřadit z nesubstančního modelu bez bližšího rozboru.

⁴¹ BONDY, Egon. *Příběh o příběhu*, s. 86

V nesubstanční ontologii se nabízí odstraněním substance i odstranění teismu a jediným správným řešením musí být ateismus. Postupným rozborem principu nesubstanční ontologie však dospívá Egon Bondy k názoru, že ateismus není jediná možná konsekvence a připouští možnost nesubstančního teismu.

„Jestliže je bůh, je zcela jinak, než jak ho vylíčila mytologie, k jejímuž uznání nás nutí teologové.[...] nepíšu to z nevěle, ani pro senzaci[...]. Když se konečně člověk zbaví vnucované představy, že jedině osobní bůh může být živý bůh, vypadá ihned všecko jinak. [...] Živý bůh žije mj. stále s lidmi, a ne aby se uraženě stáhl někam, kde mu podkuřují jen teologové. Prostě živý bůh je ten bůh, který je jedině možný a jež hledat má právo lidský cit, spiritualitu, umění i filosofie. Neodbudete živého boha předhůzkou, že jde o panteismus“⁴²

Celoživotní ateista Egon Bondy překvapivě připouští existenci boha. Nelze však mluvit o bohu přejatého ze substančních systémů. Jeho nesubstanční bůh je stvořitelem sama sebe. Je nedokonalý a stále ve vlastním vývinu. Není to všeobjímající bůh - spasitel. Netrestá peklem a neodměňuje na nebe vzetím. Je nápomocný ve svém bytí tím, že je součástí našeho bytí. Není nepotřebný. Je živý a je synonymem pro ontologickou realitu. Jeho existence je pojmána jako psychologický aspekt. Je to něco, co nás přesahuje a dává smysl životu.

Připuštěním nesubstančního teismu ovšem nevyvrací ateismus. Naopak. Oba, v substančních systémech protikladné výklady, můžeme pojímat jako komplementární možnosti lidského vnímání skutečnosti. Jediným platným vyřazeným bohem, je bůh substanční.

Nesubstanční ontologická skutečnost je ve své bohaté strukturovanosti teomorfní. Má tedy vlastnost živé tvorby. „[...] v nesubstančním ateismu vypadá i vystupuje teomorfně, ale není to bůh, je to jakoby-bůh. V nesubstančním teismu tento problém odpadá, zde

⁴² BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 4*, s. 23

skutečně jedná bůh. A jedná! Zasahuje a pomáhá – a garantuje svobodu v zodpovědnosti a riziku.“⁴³

3.3.6 Lidstvo

3.3.6.1 Svět před člověkem

Lidský antropomorfismus je soudem a hodnotitelem všeho. Náš svět, celý universum se nám odvíjí od této skutečnosti. Stejně tak jako Francis Bacon upozorňuje na lidský aspekt při poznávání skutečnosti ve svých idolech rodu, tak Egon Bondy upozorňuje na úskalí antropocentrismu.

Zamýšlí se nad tím, jaký by byl svět bez lidí. Představu můžeme mít, ale jen z pohledu ze světa lidí do světa před člověkem. Jaký by onen svět byl zcela bez člověka lze těžko posoudit, protože existencí člověka se tato varianta ruší.

Pokud bychom si dokázali představit svět bez člověka, byla by jeho ontologická realita odlišná od naší. Její pravdivostní hodnoty by se neodvíjeli od člověka. „[...] skutečnost, která by byla nezměnitelně mimo člověka (mimo člověčskost), je kvalitativně jiná než skutečnost s člověkem, která je přímo skutečností člověka. Takovou skutečnost bychom mohli popisovat jen do určité meze, aniž bychom se pustili do neoprávněných extrapolací.“⁴⁴ To co člověk považuje za pravdivé, nemusí být pravdivé pro jinou ontologickou realitu. Pokud bychom došli k závěru, že naše ontologická skutečnost je zbytečná, neznamená to, že v jiné ontologické skutečnosti, po novém samovzniknutí, bude opět zbytečnou.

3.3.6.2 Úloha lidstva

Samotný vznik jednotliviny zvaný člověk, tedy lépe řečeno stupeň vývoje této uvědomělé jednotliviny, nemusí znamenat pro celý universum přínos. Je možné, že jsme jen chybou, která v další etapě bude

⁴³ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 3*, s. 99

⁴⁴ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 1*, s. 268

napravena. V nesubstančním ontologické skutečnosti, jak se jeví nám, je člověk tím, kdo dosáhl uvědomělé existence. Je normou soudů a hodnocení. Sám, ne a priori, se pasoval do role privilegovaného jsoucná a vše kolem si podřizuje. Existence člověka se tak stává s jeho svobodou i neodlučitelnou zodpovědností.

Lidstvo se staví do pozice středu všeho dění. „Klíčem k pravdivému vyjádření skutečnosti je (lidské) hodnocení.“⁴⁵ Nejen že vědomě přetváří materiální stav universa. Člověk má pocit etického závazku ovládnout a vést celý svět a snad i universum k nějakému cíli a zanechat stopy po svém životě. Splněním nižších úkolů si klademe stále vyšší cíle. Jejich překonávání se nám stává smyslem života.

V substančních systémech je člověk podřízen vyššímu řádu. „Avšak v nesubstančním modelu je člověk [...] tím, o něž jde, na němž vše závisí, jenž řídí a rozhoduje a vynáší absolutní soudy. A člověk – lidstvo, které je tu tedy nejvyšší odvolací instancí, jež je ne a priori privilegovanou ontologickou realitou, privilegovaným jsoucнем, substancí skutečnosti, ale které se stává absolutní normou a všeobjímající, vše si podřizující ontologickou jednotlivinou, nenachází zrovna než to, co už bylo dávno tušeno.“⁴⁶ Lidstvo si nechce připustit svou malost a omezenost ve své člověčskosti. Přesto je hoden ontologické svobody. Pouze v nesubstančním modelu je člověk člověkem se svou vlastní zodpovědností.

Jestli má člověk příznivý či nepříznivý vliv na ontologickou realitu je těžko řešitelná otázka. Vždyť veškeré jsoucnо jsme schopni hodnotit pouze z antropocentrického úhlu, normy určuje právě a jen člověk. Správnost *way of life* (způsobu života) je tedy na místě. Ale určit to právě *jak* není snadné. „Předpokládá-li správná *way of life* určitou etiku, etika sama předpokládá ethos. Ethos vzněcuje a etika je soustavná životní praxe. Ethos však, nemá-li zůstat jen nejasnou exhalací, souvisí s nějakou ideou, nebo soustavou idejí. Ethos to je, jenž může vznítit i

⁴⁵ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 1*, s. 270

⁴⁶ Tamtéž s. 272

lásku, víru a naději, jenž zejména pro člověka mediteránní tradice jsou důležitými psychologickými faktory.“⁴⁷

I za předpokladu, že jsme chybou, nepřestaňme být lidmi a těšme se z naší existence. Nelze při tom ale zapomínat na důsledky našeho chování. Člověk si musí uvědomit důležitost hodnocení skutečnosti. Je nosnou mincí vývojového procesu. Společenské vědomí oslabené normativní uniformitou brzdí dialektické napětí a tím celý vývoj.

„Otázka, co je tedy člověk, nechme zatím budoucnosti. Rozhodně však není ani svým eventuálním prokletím či nedostatkem žádným omylem, či potratem skutečnosti, nýbrž jen potencionálním pánem.“⁴⁸ Budoucnost člověka vidí Egon Bondy v přerodu do jakési umělé bytosti. K jeho dospění může člověk dojít jak vlastním tak cizím přičiněním.

Umělý člověk je si v jistém smyslu podobný s evoluční nadstavbou člověka v nadčlověka dle Friedricha Nietzscheho: „Všechny bytosti dosud vytvořily něco nad sebe samy: a vy chcete býtí odlivem tohoto velkého přílivu a raději snad se vrátit k zvířeti, než abyste překonali člověka? Čím je opice člověku? Posměchem nebo bolestným studem. A stejně má i člověk býtí nadčlověku: posměchem nebo bolestným studem. Urazili jste cestu od červa k člověku, a leccos ve vás je posud červ. Kdysi jste byli opice, a i nyní je člověk opice — více než kterákoli opice.“⁴⁹ Člověk je něco, co má být překonáno. Tento kvantitativní skok bude nápomocen člověku k ontovládosti.

Jistým paradoxem je Bondyho vyzdvihování umělecké činnosti lidí, v kontrastu vývoje směřujícího k člověku vylepšenému umělou inteligencí.

4 ZÁVĚR

Celá práce, tak jsem ji podala, může budit dojem, že jen a pouze nesubstanční model je ten pravý. To nebylo smyslem ani této práce ani

⁴⁷ BONDY, Egon. *Příběh o příběhu*, s. 249

⁴⁸ BONDY, Egon. *Filosofické eseje sv. 1*, s. 308

⁴⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*, s. 25

cílem Egon Bondyho. Filozofie ani dosavadní exaktní vědy nemohou s určitostí potvrdit, či vyvrátit existenci substance jako nějaké pralátky vzniku světa, natož pak v ontologickém smyslu. Každý filozofický koncept byl příslušný své době a potřebám společnosti.

Substanční model předkládá naši skutečnost jako epifenomén nějaké substance, a to je nejzákladnější námitka Egon Bondyho. „Předpoklad ontologické substance činí ze světa loutkové divadélko, likviduje svobodu a zodpovědnost.“⁵⁰

Egon Bondy ve své práci nikde přímo nevyvrací substanční model. Jak říká: „Sám osobně jsem přesvědčen, že substanční model je trapný nesmysl, a snad to i mnohý čtenář uzná se mnou. Proto nemohu vyvracet co není. Jestliže neexistuje ontologická substance, pak ji nelze vyvrátit, stejně jako nemohu vyvrátit, že přede mnou na stole nevyrůstá borovice, že neexistuje pták Noh, či že Perseus nezabil Medusu. Mohu pouze provést rozbor těchto tvrzení ze všech v úvahu připadajících hledisek a dokázat, že se zakládají na čiré fantazii, ukázat případně, jakým pochodem tvůrčí fantazie byly tvořeny, nebo poukázat na zřetelné jejich vnitřní protimluvy. Pro toho však, kdo věří či doufá v jejich realitu, není argumentu.“⁵¹

Model nesubstanční ontologie je, řekněme přijatelnější pro dnešní lidskou společnost. Otevírá nám nový pohled na lidskou existenci a její smysl vůbec. Má nejen filozofický, ale i psychologický smysl. Člověk má svůj život ve svých vlastních rukou a není jen loutkou ab alio.

Otázka smyslu lidské existence je pro Egon Bondyho prioritní. Je základním kamenem celé jeho filozofie, od kterého se odvíjí další otázky. Lidská potřeba uvědomění si smyslu života je důležitá nejen v rovině společenské, biologické nebo kosmologické. Nejdůležitější metou lidského smyslu je smysl ontologický.

⁵⁰ BONDY, Egon *Filosofické eseje sv. 4*, s. 51

⁵¹ BONDY Egon *Filosofické eseje sv. 1*, s. 293

Nespokojuje se s pouhým bytím pro bytí. Postupně analyzuje tradiční substanční modely a kriticky odmítá jejich pojetí a důsledky z nich vedoucí. Vyřazením substance a odstraněním rozdvojeného vidění světa Egon Bondy otevírá prostor pro svobodu a tím perspektivu otevřeného vývoje celého universa. Substance a substanční bůh jsou dle Egona Bondyho jen pojmovým aparátem, historicky-společenskou zastávkou, jednoho úseku vývojového stádia lidského poznání.

Jeho jednotlivá díla jsou věnována výhradně ontologii. V každém jeho dalším podání je vidět postup a bližší rozpracování tématu. Ve své poslední knize *Příběh o příběhu* podrobně vysvětluje samotné dění, tedy princip vývoje. Zavádí novou terminologii – pojem event. Celý universum líčí jako homogenní celek, plný nehomogenních částí ve vzájemné interakci. Veškeré jednotliviny i dílčí procesy jsou si tautologicky rovné a podílejí se na celistvém vývoji. Tento vývoj není nijak determinován, ani teleologicky veden. Vše probíhá v jakémisi víření. Důležitým aspektem jsoucna je jeho nenutnost. Vše má možnost, nikoli nutnost přeměny, či bytí.

Jistým překvapením od Egona Bondyho (a i pro Egona Bondyho) je přijetí existence boha. Nesubstanční bůh je teomorfne vytvořen bohatou strukturou universa jako nedokonalý pomocník lidem. Možnost osobního boha se stává důležitou psychologickou součástí lidské existence. Teismus a ateismus zde nejsou protikladem, ale komplementárním celkem.

Otázku smyslu lidského bytí vidí především v jeho ontotvornosti. Přestože celé jeho dílo je psáno s pesimistickou skepsí, nakonec má u Egona Bondyho člověk šanci na kvantitativní skok ve vývoji a možnost dosažení ontovládnosti. Jako jediný současný tvor, uvědomující si svou ontologickou realitu, má otevřenou cestu k jejímu naplnění.

Vše je ovšem pouze možností. „Alespoň po jedné vývojové linii, a to po té, jež, zdá se, je pro toto stádium vesmíru zvláště charakteristická, dospěl proces organizace jednotlivin do stádia, v němž se jako nová

kvalita objevuje reflexe a myšlení, a nezdá se být žádnou fantazií perspektiva, že touto kvalitou obdařené jednotliviny budou dříve či později schopny vývoj vesmíru jako celku řídit a určovat tak, jak se jim to bude zdát výhodné. Těmito jednotlivinami nemusejí být lidem podobné bytosti, ale třeba stroje nebo cokoli, co bude schopno uvědomělého jednání.“⁵² Egon Bondy sice odmítá dnešního člověka jako vrchol evoluce, přesto vidí jeho existenci jako důležitou historickou část vývoje.

Lidstvo čeká dlouhá cesta, vždyť zatím je pro nás ontovládnost nepředstavitelná záležitost. Musíme se spokojit s pouhým konstatováním, že pokud má člověk mít potřebu žítí, musí najít smysl právě v ontologické realitě. Tím, že se oprostíme od všech univerzálních stvořitelů a vůdců universa, budeme si schopni sami zvolit hodnoty života a sami si zodpovědně jít za svým cílem.

Evropské vědecké paradigma nás nutí neustále přemýšlet v rovině fyzikální. Chceme měřit čas a rozměr. Předkládaný nesubstanční model nám připadá složitý a nepřehledný. Ale i vědci nám mohou dát za pravdu, že i dnešní věda neumí dostatečně verifikovat své závěry. „Celá práce je však, jak už jsem se zmínil, v prvé řadě jakýmsi signálem času. Změna paradigmatu i proměna lidského kolektivního vědomí se zdají nazrávat. Má práce, psaná v mém rodném jazyce, který nikdo nezná, nemůže zapůsobit na pohyb ani vědy, ani filosofie. Její problematika se však v době dohledné stane předmětem práce kompetentnějších a mladších pracovníků.“⁵³

„Genocida, menticida, klonování, konstrukce a výroba kyborgů jsou vesměs věci ohrožující nejen gens humana, ale výslovně se přičí organicky přirozenému chodu universa. Kdo si s ní bude hrát, tak pravděpodobně svoji hru prosera.“⁵⁴ Pokud je universum otevřená kniha, musíme se nejprve naučit písmenka, abychom ji mohli číst.

⁵² BONDY Egon *Filosofické eseje sv. 1*, s. 37

⁵³ BONDY Egon *Příběh o příběhu*, s. 222

⁵⁴ Tamtéž s. 253

Celé filozofické dílo Egon Bondyho je vytvořeno v absolutní důvěře v racionální poznání. Přestože právě to bylo Egonu Bondymu vytýkáno, mně osobně se tím jeho koncepcí zdá přijatelnější.

Egon Bondy předkládá jiný pohled na ontologickou realitu. Není návodem na správný způsob života, ani neochvějnou filozofickou tezí. Většina jeho závěrů by se dala jistě interpretovat různě. Ale jeho potřeba svobody a zodpovědnosti je v dnešní společnosti akceptovanější než tradiční substanční systémy. Ukazuje jen jiný směr myšlení. Jistě ne konečný. S novými společnostmi a s novými výsledky exaktních věd, vyplynou nové závěry. Do jaké míry budou s tímto modelem shodné, nás nyní nemusí zajímat.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- BONDY, Egon. *Filosofické eseje: 1. svazek, Útěcha z ontologie*. 2. oprav. a dopl. vyd. Praha: DharmaGaia, 1999. ISBN 80-85905-50-7.
- BONDY, Egon. *Filosofické eseje: 2. svazek, Juliiny otázky, [aneb, Esej o posledních věcech člověka]: "Doslov"*. 1. knižní vyd. Praha: DharmaGaia, 1993, 148 s. ISBN 80-901-2256-6.
- BONDY, Egon. *Filosofické eseje: 3. svazek*. 1. knižní vyd. Praha: DharmaGaia, 1994, , ISBN 80-901225-8-2.
- BONDY, Egon. *Filosofické eseje: 4. svazek, Dopis příteli: Odpověď doktoru teologie; Výhledy; Další bod; Ontologie beze všech určení*. Praha: DharmaGaia, 1995, 173 s. ISBN 80-859-0500-0.
- FIŠER, Zdeněk. *Otázky bytí a existence*. Praha: Svobodné slovo, 1967. ISBN 32-011-67.
- BONDY, Egon. *Prvních deset let*. Vyd. 1. Praha: Maťa, 2002, 121 s. Česká radost, sv. 33. ISBN 80-728-7062-9.
- BONDY, Egon. *Příběh o příběhu: Filosofické dílo sv. III*. Praha: DharmaGaia, 2009. ISBN 978-80-86685-77-9.
- NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Překlad Otokar Fischer. Praha: Odeon, 1968.

Internetové zdroje:

- [online]. [cit. 2012-04-23].

Dostupné z: <http://egonbondy.info/> <http://www.czechlit.cz/autori/bondy-egon/>

- [online]. [cit. 2012-04-23].

Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/autori/bondy-egon/>

6 RESUMÉ

This bachelor thesis briefly describes the life of Egon Bondy but mostly deals with his philosophy. The whole concept of unsubstantial ontology is motivated by the effort of explaining the meaning of human existence and tries to answer the transcendental question under which circumstances the human existence has this meaning.

Individual chapters are systematically designed and each concern one specific issues. Gradually they analyzes traditional ontological substantial methods and shows the discrepancies in their conception. Mainly in context with the ontological meaning of human existence.

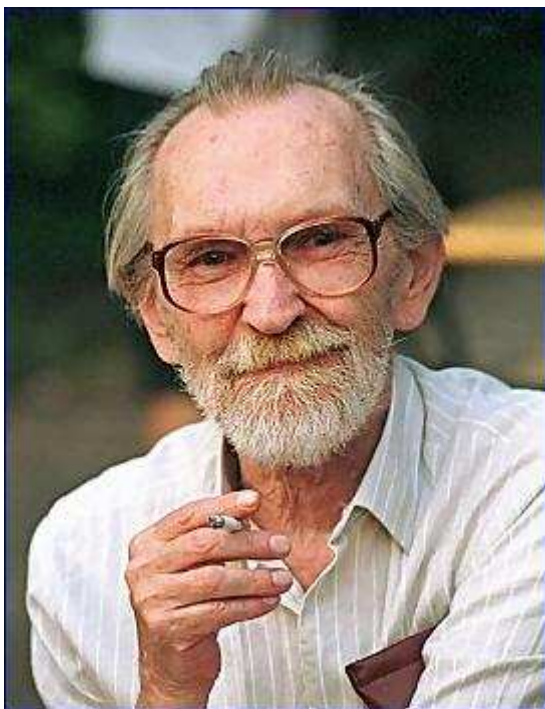
The main part of this thesis analyzes the pattern of unsubstantial ontology. By removing the substance we get the undiverging universe and men gets the freedom and meaning of existence in all levels – biological, cosmological and mostly the ontological. The principle of development system is explained as well as the possibility of „self-creation“. The particulars have the „onto-creating“ character. Bondy introduces the new concept – „events“ which explains the „onto-creating“. For the complexity of the explanation of unsubstantial ontology there is also presented the question of God and concept of eschatology.

Human society is probably the only one who can percept the ontological reality. The meaning must be searched right there. Based on the free and responsible behaving the possibilities of future evolution of human existence are possible. This evolution can lead to the „onto-reign“.

The conclusion of this bachelor thesis summarize the philosophical conception of Egon Bondy, the model of unsubstantial ontology and it's benefits for contemporary human society and for the future.

7 PŘÍLOHY

7.1 Foto Zbyněk Fišer

[online]. [cit. 2012-04-23]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/36346.html>

7.2 Trockismus

Trockismus je odnož marxismu v podání Lva Davidoviče Trockého. Trockij byl v roce 1905 zvoleným předsedou petrohradského sovětu, v době ruské revoluce velitelem Rudé armády. Po kritice vývoje v Rusku a roztržce se Stalinem koncem dvacátých let emigroval. Toto názorové hnutí vzniklo jako protiváha stalinismu. Liší se mimo jiné v pojetí socialistické revoluce, která má být v trockismu permanentní.

Trocký se zabýval kritikou politiky a ideologie Stalina. Domníval se, že v SSSR vznikla byrokratická kasta, která vládne místo pracující třídy. V souladu s myšlenkami marxismu se Trocký domníval, že tyto byrokratické elity zákonitě vytváří podmínky směřující proti zájmům lidí. Také vystupoval proti Stalinově teorii socialismu v jedné zemi.

Jedno z další rozpracování myšlenek Trockého přinesl Tony Cliff. Domníval se, že ve Východním bloku neexistuje žádná forma socialismu, ale státní kapitalismus. Tony Cliff také tvrdí, že skutečnou revoluční silou ve Východním bloku tedy nebyly komunistické strany, ale hnutí zdola, například polský odborový svaz Solidarity.

[online]. [cit. 2012-04-23]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Trockismus>

7.3 Buddhismus

Nábožensko-filosofický systém, jehož základ vytvořil Gautama Buddha pravděpodobně v 5. století př. n. l. v severovýchodní Indii. Jedná se o jedno z nejrozšířenějších světových náboženství, které vyznává přibližně 230 - 500 miliónů lidí.

Buddhismus je označován jako ateistické náboženství, ačkoli v mnoha textech vystupují božstva - bytosti, žijící ve vyšších dimenzích existence. Na rozdíl od teistických náboženství jsou však tato božstva považována za běžné smrtelné a nevědomé bytosti podobně jako lidé nebo zvířata, pouze je převyšují svou moudrostí, schopnostmi a dlouhověkostí. Jako ateistické náboženství je buddhismus možné označit i proto, že k dosažení osvobození není třeba víra v "Boha", jak je tomu v teistických náboženstvích, neboť Bůh jakožto pojem není v buddhismu definován.

[online]. [cit. 2012-04-23]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Buddhismus>

7.4 Taoismus

Filosofická škola založená na textech Tao te ťing (Kniha o cestě a ctnosti - psáno také transkripcí pinyin Laozi a Dào Dé Jīng) a Zhuangzi. Dále také rodinu čínských náboženských hnutí jako např. Zhengyi („ortodoxe“) nebo Quanzhen („celá skutečnost“), která společně vedou k Zhang Daoling v pozdní dynastii Han. Nebo také čínské lidové náboženství. Slovo taoismus se používá k přeložení čínského Daojiao (道教) a Daojia (道家). Znak Tào 道 (nebo Dào) doslova znamená „cesta“, ale v čínském náboženství a filosofii získal mnohem abstraktnější význam. Spojení Daojiao označuje taoismus jako náboženství ;

Daojia se vztahuje k studiu učenců. Toto rozlišení je však samo o sobě dost nejasné a způsobuje určité kontroverze.

Taoisté ve své filozofii rozvinuli jednu z významných myšlenek čínské filosofické spekulace – myšlenku o vzájemném propojení přírodního řádu a lidského života. Základní silou vesmíru je tao, pralátka vesmíru, jeho prapříčina.

[online]. [cit. 2012-04-23]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Taoismus>

7.5 Nágárdžunova prázdnota

Nágárdžunův hlavní přínos buddhistické filozofii tkví v jeho rozvinutí konceptu šúnjató, neboli prázdnoty, která spojuje další klíčové buddhistické pojmy, konkrétně anátman a pratítjasamutpádu (závislé vznikání). Podle Nágárdžuny jsou nejen živé bytosti bez jakékoli podstaty nebo duše (átman), ale i všechny věci jsou bez svabhávy, jinak řečeno bez “vlastní podstaty”. Jsou-li tedy bez skryté esence, jsou prázdny (šúnjata). Je tomu tak proto, že vznikají podmíněně, nikoli svou vlastní silou, ale v závislosti na podmínkách, které vytvářejí jejich současnou existenci. Podle zákona závislého vznikání je všechno vzájemně zřetězeno, propojeno a spjato, každá věc je vlastně průsečíkem vzájemných vztahů, věci nemohou existovat samy o sobě, jsou ovlivňovány, jsou pomíjivé, nemají svou vlastní podstatu. Věci tedy neexistují samy o sobě, jsou zbaveny vlastních charakteristických rysů, jelikož jsou jen průsečíky vzájemných vztahů, vlastně vůbec jako takové neexistují. Ale jestliže neexistují, neznamená to, že všechno je pouhé nebytí. Právě naopak, protože není bytí (bháva), nemůže být ani nebytí (abháva) jako jeho protiklad. Jedinou skutečností je prázdnota (v sans. šúnjata, v páli suññata), kterou ovšem nelze ztotožňovat s nebytím. Právě relativita bytí a nebytí je projevem vesmírné prázdnoty. Podle Nágárdžuny je i samotná šúnjata (prázdnota) také šúnja (prázdna). Prázdnota (šúnjata) je v tomto významu totožná s nirvánou. Kdyby nirvána nebyla také prázdna, ale měla svou podstatu, jednalo by se o totéž, čím je hinduistický Brahman. Brahman je poznán v okamžiku, kdy člověk zjistí, že jeho nejvnitřnější podstata (átman) je totožná s božskou vesmírnou podstatou (Brahman). Nirvána je naopak prožita v okamžiku, kdy člověk zjistí, že nic nemá svou vnitřní podstatu a je tedy prázdny (šúnja). Nirvána tak není žádný konec, ani věčnost, ani nicota, ani vznik čehokoli. Nágárdžuna realitu našeho běžného

života chápe a vykládá jako vidinu, přelud, fatu morgánu, podobně jako jí jsou „nebeská města polobohů, zaječí parohy nebo syn neplodné ženy“. Příčinou této vidiny je nevědomost (v sans. avidjá, v páli avidždža) o prázdnotě. Nágárdžuna neustále zdůrazňuje, že prázdnota v žádném případě neznamená nebytí a není s ním totožná. Prázdnota přesahuje bytí i nebytí (bhávábháva), je s nimi nesrovnatelná. Nebytí může existovat jen ve vztahu k bytí a naopak, avšak vesmírná prázdnota nemá žádný protiklad a je tak absolutní.

[online]. [cit. 2012-04-23].

Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1g%C3%A1rd%C5%BEuna>

7.6 Alfred North Whitehead - events

Anglický matematik a filozof. Pod vlivem G. Boolea se zabýval zkoumáním matematických základů logiky, spolupracoval s B. Russellem (společně napsali Principia mathematica). Jeho filozofie je moderní interpretací myšlenek Platóna, Aristotela a G. W. Leibnize, chce být vysvětlením a vyvozením důsledků moderní vědy, zvláště fyziky. Přírodu chápal dynamicky, pojem substance nahradil dynamickým, organickým a tvořivým pojmem událost. Příroda je ve stavu neustálého přechodu k novému, objekty jsou pouze statické momenty tohoto procesu, jsou to charakteristiky událostí. Událostí je i akt vnímání. Vrcholem jeho kosmologie je idea božství, které je principem ohraničování, výběru z možností: Bůh je síla, která z mnoha možností vybírá skutečnost. Metafyzika musí podle něho splňovat vědecká kritéria, zvláště konzistentnost a empirickou aplikovatelnost.

A. N. Whitehead říká, že "realita sestává z akcí, událostí (events), a že Bůh není statické bytí, ale systém věčných objektů, vyjadřující se v aktuálním vesmíru".

[online]. [cit. 2012-04-23].

Dostupné z: <http://leccos.com/index.php/clanky/whitehead-alfred-north>

Dostupné z: <http://www.elabs.com/van/postavy.htm>